

Anna Łukaszewska

ORCID: 0009-0004-9957-8650

DOI: 10.15290/dhmgz.03.2025.10

Dziecko w wychowaniu przedszkolnym w kontekście przemian oświatowych w latach 1945–1990

The Child in Preschool Education in the Context of Educational Transformations in the Years 1945–1990

STRESZCZENIE: Okres po II wojnie światowej to czas odbudowy oświaty, w tym wychowania przedszkolnego. Dyskusja nad reformą oświaty prowadzona była podczas Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi w dniach 18-22 czerwca 1945 roku, zorganizowanego przez Ministerstwo Oświaty i Związek Nauczycielstwa Polskiego. Postulowano wówczas powszechne, bezpłatne i obowiązkowe wychowanie przedszkolne. Jednak ustawę o ustroju szkolnym, która podniosła rangę wychowania przedszkolnego uchwalono dopiero w 1961 roku. Do tego czasu dokumenty państwowe jak: ustawy, instrukcje i programy wskazywały zadania i kierunki jego rozwoju. Do priorytetów należał wszechstronny rozwój dziecka w duchu socjalizmu, przygotowanie do szkoły i pomoc matkom pracującym. Największa zmiana dla oświaty nastąpiła poprzez zapisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, ponieważ została wdrożona w demokratycznym ustroju państwa.

Artykuł ma pokazać, na podstawie przeglądu wybranych aktów prawnych i programów, zmianę wychowania przedszkolnego, jaka dokonywała się między innymi, poprzez polepszanie warunków rozwoju dziecka, od socjalistycznego do demokratycznego wychowania.

SŁOWA KLUCZOWE: dziecko, wychowanie przedszkolne, zmiany oświatowe, rozwój, demokracja

ABSTRACT: The post-World War II period marked a time of rebuilding the educational system, including preschool education. Discussions about educational reform were conducted during the National Education Congress held in Łódź from June 18–22, 1945, organised by the Ministry of Education and by the Polish Teachers' Association. During this time, proposals for universal, free, and compulsory preschool education were put forward. However, it was not until 1961 that the School System Act, which elevated the importance of preschool education, was passed. Until then, state documents such as laws, guidelines, and programs outlined the goals and directions for its development. The priorities included the holistic development of the child in the spirit of socialism, preparation for school, and support for working mothers.

The most significant change for the educational system came with the implementation of the Act of September 7, 1991, on the Educational System, as it was introduced within the framework of a democratic state. This article aims to demonstrate, based on a review of the selected legal acts and programs, the transformation of preschool education. This transformation is exemplified by the improvement of conditions for the child's development, transitioning from socialist to democratic education.

KEYWORDS: child, preschool education, educational changes, development, democracy

Dzieckiem i wychowaniem zajmowali się już w starożytności Platon czy Arystoteles, natomiast w Polsce szczegółowo wychowaniem przedszkolnym zaczęto zajmować się w okresie Renesansu. Należy wymienić tu Andrzeja Frycza Modrzewskiego z jego słynnym dziełem *O naprawie Rzeczypospolitej*, Mikołaja Reja czy Erazma Glinczera. Wśród zagranicznych i zasłużonych dla edukacji przedszkolnej są między innymi czeski pedagog Jan Amos Komeński, John Locke, Jan Jakub Rousseau z dziełem *Emil, czyli o wychowaniu*, Jan Henryk Pestalozzi.

Ważnym w historii wychowania przedszkolnego faktem było założenie pierwszej ochronki – poprzedniczki przedszkola w dniu 3 sierpnia 1839 roku w Warszawie przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, z inicjatywy Teofila Janikowskiego.

Historia wychowania przedszkolnego odnotowała wiele wybitnych postaci, których działalność przyczyniła się do jego rozwoju

jak Marię Weryho-Radziwiłłowiczową (1858–1944). W 1887 roku założyła w Warszawie wzorowy zakład freblowski, w czasopiśmie „Przegląd Pedagogiczny” prowadziła dział pt. *Zabawy i zajęcia dla dzieci w wieku przedszkolnym*, przekształcony później w *Ogródek dziecięcy*. Jak pisze Wanda Bobrowska-Nowak *Ogródek dziecięcy* pełnił rolę poradnika i zastępował częściowo podręcznik pedagogiki przedszkolnej¹.

W „Przeglądzie Pedagogicznym” opublikował swoje dzieło Jan Władysław Dawid pt. *Program postrzeżeń psychologiczno-wychowawczych nad dzieckiem od urodzenia do 20 roku życia*. To wybitny polski pedagog zważywszy na prowadzenie eksperymentalnych badań nad psychiką dziecka oraz upowszechniania wiedzy na ten temat².

Wybitną postacią w polskiej pedagogice jest Janusz Korczak (1878–1942). W kierowanych przez siebie domach dziecka wprowadził system wychowawczy, w którym podstawowym założeniem było wychowanie uspołeczniające, z uwzględnieniem zasady pełnej demokratyzacji stosunków między wychowawcami a dziećmi. Całe swoje życie poświęcił dzieciom. Uważał, że efekty pracy wychowawczej zależne są od znajomości siebie i wychowanków³.

A jakie działania podejmowały krajowe władze w obszarze wychowania przedszkolnego przed 1945 rokiem? Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. wprowadziła nazwę „przedszkole” a więc wskazała tym samym formę zinstytucjonalizowanej edukacji dla dzieci w wieku przedszkolnym, poprzedzającą szkołę. Ustawa podkreśliła wychowawczy charakter przedszkoli⁴.

W okresie obowiązywania ustawy z 1932 roku nie funkcjonował żaden program wychowania przedszkolnego, ale Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało w 1933 roku poradnik pt. *Rady i wskazówki dla wychowawczyń w przedszkolach (ochronkach)*, który traktowany był przez wychowawczynie jako program. Poradnik zwracał uwagę na kształcenie uczuć, rozwój zainteresowań dziecka i jego

¹ Z. Woźnicka, *Wychowanie przedszkolne w Polsce Ludowej*, Warszawa 1972, s. 11; W. Bobrowska-Nowak, *Historia wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1978, s. 213-215.

² Ibidem, s. 200-201, 203-204.

³ Ibidem, s. 278-279.

⁴ Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. (Dz.U. 1932 nr 38, poz. 389); Z. Woźnicka, op. cit., s. 13-14.

działalność. Ponadto uwzględniał wychowanie fizyczne, wychowanie estetyczne, zajęcia rozwijające myślenie, artykułował sprawy związane z higieną, zabawą i pracą w ogrodzie⁵.

Okres po II wojnie światowej to czas odbudowy oświaty, w tym wychowania przedszkolnego. Dyskusja nad reformą oświaty prowadzona była podczas Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi w dniach 18–22 czerwca 1945 roku, zorganizowanego przez Ministerstwo Oświaty i Związek Nauczycielstwa Polskiego. Wiceminister Władysław Bieńkowski postulował powszechne i obowiązkowe wychowanie przedszkolne, w co najmniej dwuletnich przedszkolach dla pięcioletnich i sześciolatków, zwłaszcza na Ziemiach Zachodnich i głównych ośrodkach przemysłowych. Inny delegat reprezentujący Centralny Komitet Wykonawczy Stronnictwa Ludowego stwierdził, że stanowisko wzmacniające miasto jest niekorzystne dla dzieci wiejskich. Podobne stanowisko uzasadnił Związek Nauczycielstwa Polskiego.

Związek Nauczycielstwa Polskiego przedstawił stanowisko powszechnego, obowiązkowego wychowania przedszkolnego, którego znaczenie w procesach demokratyzacji kultury polega w pierwszym rzędzie na zapewnieniu dzieciom ze środowisk robotniczych i chłopskich normalnego rozwoju fizycznego i psychicznego – w okresie życia najdonioślejszym ze względu na kształtowanie się osobowości człowieka. Wejście na drogę realizacji tego postulatu wymagało oparcia akcji wychowania przedszkolnego na normach prawnych, ustalających obowiązki czynników publicznych w zakresie zakładania, utrzymywania i prowadzenia przedszkoli⁶.

Pomimo prac Zjazdu aż do 1961 roku nie została uchwalona ustawa o ustroju szkolnym.

Publikowano natomiast dokumenty formalne regulujące funkcjonowanie wychowania przedszkolnego. Do takich należała Instrukcja Ministerstwa Oświaty z dnia 19 października 1945 r. w sprawie organizacji wychowania przedszkolnego i rozbudowy sieci przedszkolnej w okręgach szkolnych. Ministerstwu zależało, aby upowszechnić przedszkola w celu wprowadzenia obowiązku przedszkolnego w całym Państwie. Przyjęto priorytety potrzeb według terenu, najpierw tereny Ziemi Odzyskanych i zniszczonych przez wojnę, środowiska robotnicze i chłopskie. Następną Instrukcją z dnia 24 lipca 1946 r. w sprawie

⁵ Z. Woźnicka, op. cit., s. 22-23.

⁶ Ibidem, s. 29-30.

organizacji wychowania przedszkolnego i rozbudowy sieci przedszkolnej w roku szkolnym 1946/1947 podawała już dokładniej zadania i zasady organizowania placówek przedszkolnych. Głównym zadaniem było stworzenie jak najlepszych warunków do wszechstronnego rozwoju dziecka, przygotowanie do życia w społeczeństwie i do obowiązków szkolnych. W Instrukcji z dnia 29 maja 1948 r. w sprawie organizacji wychowania przedszkolnego na rok 1948/1949 wskazano tworzenie placówek w ośrodkach przemysłowych i na terenie państwowej produkcji rolnej. Instrukcja z dnia 14 lipca 1949 r. w sprawie organizacji wychowania przedszkolnego w roku 1949/1950 wskazywała na pierwszeństwo w przyjęciu dzieci do przedszkola osobom pracującym w produkcji społecznej, osobom pracującym w instytucjach państwowych i społecznych oraz dzieciom chłopów bezrolnych, mało- i średniorolnych⁷.

W 1949 roku opracowany został przez Ministerstwo Oświaty we współpracy z Sekcją Wychowania Przedszkolnego Związku Nauczycielstwa Polskiego pierwszy projekt programu. Niestety, projekt nakierowany został na pięciogodzinną działalność przedszkola z założeniem, że będzie to placówka wychowawcza przygotowująca dzieci do szkoły. Został przesłany do wdrożenia do kuratoriów i inspektoratów szkolnych. Projekt zawierał instrukcję, programy mowy ojczystej, poznawania przyrody, ćwiczeń liczbowych, zajęć plastyczno-technicznych, zabaw dowolnych i zajęć gospodarczych oraz przykładowe plany miesięczne. Zapowiedziano także dostanie materiałów dotyczących umuzykalnienia i ćwiczeń ruchowych⁸.

Pierwszy program wychowania przedszkolnego po wojnie powstał w 1950 roku pn. *Zajęcia w przedszkolu – program tymczasowy*, do którego jako uzupełnienie w 1951 roku załączono instrukcję. Opracowany został przez komisję pod kierunkiem Ireny Merżan. Program zawierał cele wychowania socjalistycznego, wskazywał metody, działy pracy oraz wprowadzał terminologię związaną z wychowaniem socjalistycznym. Był pierwszym programem wydanym przez władze państwowe i obowiązującym wszystkie przedszkola. Program tymczasowy został wznowiony w latach 1957 i 1959⁹. Dokument ten zawierał „Uwagi wstępne” określające zadania przedszkola:

⁷ Ibidem, s. 31-34.

⁸ Ibidem, s. 46.

⁹ Ibidem, s. 70-71.

Przedszkole w Polsce Ludowej stanowi pierwszy szczebel w jednolitym systemie nauczania i wychowania. Przedszkole ma do spełnienia następujące zadania:

- umożliwić matce pracującej wzięcie udziału w budownictwie Polski Ludowej;
- wychowywać i rozwijać dzieci wszechstronnie (fizycznie, umysłowo, moralnie i estetycznie) w duchu socjalistycznym.

Ida Merżan podkreślała, że takie ujęcie zadań wskazuje na przedszkole jako instytucję wychowującą i nauczającą dzieci oraz przygotowującą dzieci do szkoły. W „Uwagach...” określono metodykę wychowania socjalistycznego wymieniając ważne jej elementy: obserwację dziecka, wykorzystanie aktywności dzieci, stopniowanie trudności, pogłębliwość, indywidualne podejście do dziecka¹⁰.

Przedszkola polskie wzorowały się na przedszkolach radzieckich i radzieckiej literaturze jak: *Pedagogika* pod red. Iwana Kairowa, *Psychologia* Borysa Tiepłowa, *Pedagogika wieku przedszkolnego* Aleksandry Sorokiny (1954), *Psychologia* Aleksieja Zaporozca (1954), *Zagadnienia nauczania w przedszkolu* pod red. Aleksandry Usowej (1955), *Wizytacja przedszkola* Olgi Frołowej (1954), *Wybór pism pedagogicznych* Nadieždy Krupskiej (1955) i wiele prac Antona Makarenki. Opublikowane zostały również opracowania polskich autorów jednak upowszechniające radziecką pedagogiką i psychologię, na przykład *O zabawie* pod red. Wincentego Okonia, był to cykl artykułów radzieckich¹¹.

Czasopismo „Wychowanie w Przedszkolu” będące od 1 stycznia 1953 roku organem Ministerstwa Oświaty publikowało liczne artykuły na ten temat oraz praktyczne rozwiązania metodyczne. Wśród numerów czasopisma z lat 1950–1960 odnajdujemy artykuły i przykłady praktyczne do zajęć z dziećmi jak: zapoznanie dzieci z postaciami Stalina, Lenina, ideowo-wychowawcza treść uroczystości choinki (ozdoby na choinkę – gwiazdka z gołąbkami pokoju), uroczystości: 1 Maja, Międzynarodowy Dzień Dziecka, spotkania z Dziadkiem Mrozem czy przykład Feliksa Dzierżyńskiego jako wzoru wychowawcy¹².

¹⁰ I. Merżan, *Analiza uwag wstępnych do programu tymczasowego zajęć dla przedszkoli*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1950/51, nr 2, s. 71-74.

¹¹ Z. Woźnicka, op. cit., s. 72.

¹² F. Kwiatek, *Feliks Dzierżyński jako wychowawca*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1953/54, nr 1, s. 733.

Po wznowieniach programu w latach 1957 i 1959 rozpoczęto prace nad nowym programem, trwające długo ze względu na różnice poglądów i różnice w interpretacji założeń socjalistycznego wychowania¹³.

Rangę wychowania przedszkolnego w tym okresie podniosła ustawa o rozwoju oświaty i wychowania z dnia 15 lipca 1961 r. W art. 5 ust. 1 zapisano „Wychowanie przedszkolne ma na celu:

1. wszechstronny rozwój dzieci i przygotowanie ich do rozpoczęcia nauki szkolnej;
2. pomoc pracującym rodzicom w zapewnieniu dzieciom opieki wychowawczej¹⁴.

Rok 1962 to wydanie kolejnego programu wychowania w przedszkolu, który został wdrożony 1 stycznia 1963 roku. Program został pozytywnie przyjęty przez wychowawczynie. Priorytetowo potraktowano w nim ochronę zdrowia, sprawność fizyczną, a tym samym pobyt dziecka na powietrzu. Ważny stał się kontakt dziecka z otoczeniem społeczno-przyrodniczym, czynności samoobsługowe i społecznie użyteczne¹⁵.

Program z 1962 roku przez kolejne lata poddany został ocenie związanej w konsekwencji z pracą nad nowym projektem wykonanym przez Instytut Pedagogiki (przekształcony z Państwowego Ośrodka Oświatowych Prac Programowych i Badań Pedagogicznych). W projekcie uwzględniono 3 działy: wychowanie zdrowotne, wychowanie społeczno-moralne i wychowanie umysłowe. Instytut Pedagogiki jednocześnie przygotowywał metodykę wychowania przedszkolnego pod redakcją Marii Kwiatowskiej i Zofii Topińskiej opublikowaną w 1968 roku¹⁶. W 1973 roku do programu wprowadzono zmiany dotyczące dzieci sześciolletnich polegające na wprowadzeniu elementarnej nauki czytania, pojęć matematycznych, a także przygotowanie do nauki pisania i czytania¹⁷. W programie z 1973 roku wyodrębniono dział wychowania zdrowotnego, społeczno-moralnego, umysłowego, estetycznego, a dla dzieci sześciolletnich – technicznego. Pojawił się także rozdział pt. *Dojrzałość szkolna i przygotowanie dziecka do szkoły*.

¹³ Z. Woźnicka, op. cit., s. 102.

¹⁴ Dz.U. 1961 nr 32, poz. 160.

¹⁵ Z. Woźnicka, op. cit., s. 133-136.

¹⁶ Ibidem, s. 152-153.

¹⁷ M. M. Adamowicz, *Przemiany edukacji przedszkolnej w Polsce i Czechach okresu transformacji ustrojowej*, Toruń 2017, s. 45.

Krystyna Lubomirska podała, że w 1976 roku dodano treści dotyczące sześciolatków, jak kształtowanie pojęć matematycznych i elementy nauki czytania obowiązujące w przedszkolu od 1977 roku. Kolejnym programem był program wychowania w przedszkolu w 1981 roku, w którym podział treści programowych na dziedziny wychowania stanowił nadrzędne kryterium w odniesieniu do podziału według wieku. Działy natomiast zawierały hasła programowe stanowiące zadania do codziennej realizacji, adresowane do różnych czynności dziecka¹⁸.

Po zmianie ustroju państwa w 1992 roku ukazały się 3 nowe programy:

- wznowienie poprawionego programu z 1981 roku. Zmiana polegała na dostosowaniu treści do nowego ustroju;
- *Program pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi sześciolletnimi objętymi jednorocznym oddziaływaniem przedszkolnym*, w którym zaktualizowano treści i jak wskazuje nazwa programu skierowany był do dzieci rozpoczynających edukację przedszkolną;
- nowy *Program wychowania w przedszkolu dzieci 3-6-letnich* o charakterze otwartym, bez podziału na grupy wiekowe. Umożliwiło to nauczycielom zintegrowanie treści z różnych działów, a dzieciom warunki do rozwijania osobowości. W kontekście dojrzałości szkolnej nastąpiła ciągłość oddziaływań wychowawczych przedszkola i szkoły poprzez przekazanie do szkoły „Karty dziecka 6-letniego” zawierającej informacje o dziecku¹⁹. Krystyna Lubomirska uważała, że:

pojęcie osoby i jej autonomicznej wartości stanowi punkt oparcia dla nowego ujęcia procesu wychowania, rozumianego jako wspomaganie dziecka w indywidualnym rozwoju, w tworzeniu świata wewnętrznego. Takie stanowisko powoduje zmianę obrazu procesu wychowania w przedszkolach polskich²⁰.

Warto powtórzyć za Danutą Waloszek następującą tezę:

sądzę, że nadszedł czas, by pedagogika przedszkolna stanęła w obronie dziecka i dzieciństwa, by nie „dokładała” się do pogłębienia stanu jego

¹⁸ K. Lubomirska, *Przedszkole rzeczywistość i szansa*, Warszawa 1997, s. 139-141.

¹⁹ Ibidem, s. 144-145.

²⁰ Ibidem, s. 169.

zubożenia, lecz działała na rzecz koniecznej jego ochrony. W ten sposób unaoczniona została główna myśl przewodnia tej książki, towarzysząca mi od wielu lat we wszystkim, co czynię dla dzieci i z dziećmi – podajmy dziecku rękę w trudnej sztuce poznawania siebie i porządkowania świata wokół siebie. Nie możemy tego czynić za nie, bowiem nie poradzą sobie w życiu²¹.

Największą zmianą dla wychowania przedszkolnego już po 1990 roku stała się ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty²², która w preambule zobowiązywała do kierowania się prawami dziecka.

Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi dobro wspólne całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka.

Pierwszym etapem edukacji stały się przedszkola, które mogły być zakładane i prowadzone przez różne podmioty. Powstały zatem obok przedszkoli publicznych przedszkola niepubliczne. Wszystkie zinstytucjonalizowane formy wychowania przedszkolnego miały obowiązek względem wszystkich dzieci, w tym z niepełnosprawnościami dostosować treści, metody i organizację nauczania do możliwości psychofizycznych wychowanków, a także możliwość korzystania z opieki psychologicznej. Podstawą planowania pracy pedagogicznej był indywidualny rozwój dziecka, jego potrzeby i predyspozycje. Ustawa wprowadziła prawo dziecka w wieku sześciu lat do rocznego przygotowania przedszkolnego, które w kolejnych latach przekształciło się w obowiązek odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego²³.

²¹ D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna, metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006, s. 77-78.

²² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425). Ustawa podlegała licznym zmianom, a obecnie obowiązuje t.j. Dz.U. 2025, poz. 881, 1019.

²³ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, art. 31 ust. 4 (Dz.U. 2017, poz. 59, t.j. Dz.U. 2025, poz. 1043, 1160).

Transformacja ustrojowa zapoczątkowała proces zmiany myślenia o dziecku i wychowaniu. Dziecko zaczęło stawać się podmiotem oddziaływań pedagogicznych, nastąpiły również zmiany organizacyjne w przedszkolach oraz zmiany w finansowaniu edukacji przedszkolnej.

Stanisław Sławiński w Raporcie o reformie szkolnej 1991–1993 napisał, że „Zasadniczym problemem dzisiejszej oświaty jest zjawisko nadmiernego uprzedmiotowienia osoby w systemie szkolnym”²⁴.

Niezwykle istotnym elementem zmiany w oświacie po 1989 roku były zmiany programowe, nakierowane na dziecko jako podmiot oddziaływań pedagogicznych. Początek lat 90. XX wieku to odwoływanie się nauczycieli przedszkoli do koncepcji takich autorów jak: Stefan Szuman, Jean Piaget, Abraham Maslow, Lew Siemionowicz Wygotski.

Psychologowie ci zwracają uwagę na odmienność aktywności poznawczej dziecka i podkreślają znaczenie własnej, spontanicznej aktywności dla jego rozwoju. Do tych źródeł nawiązują w swoich pracach badawczych i eksperymentalnych prowadzonych na terenie przedszkoli, między innymi Anna Brzezińska, Maria Kielar-Turska, Edyta Gruszczyk-Kolczyńska, Bronisław Rocławski, Ryszard Łukasiewicz²⁵.

Jak podała Krystyna Lubomirska:

podmiotowość dziecka i nauczyciela, praca wychowawcza nastawiona na rozwój indywidualności, odpowiedzialności, budowanie kultury własnego „ja” dziecka sprawia, że w Polsce odchodzi się obecnie od produktywnego modelu przedszkola (nastawionego przede wszystkim na kształtowanie umiejętności sprawności instrumentalnych) w kierunku modelu ekspresyjnego (nastawionego między innymi na rozwijanie pozytywnego obrazu siebie, budowanie świata wewnętrznego dziecka i jego wyrażania przynoszącego w konsekwencji możliwość kierowania sobą)²⁶.

Dzięki Konwencji o Prawach Dziecka odzwierciedlonej w systemie oświaty możliwe stało się partycypowanie dzieci w sprawach ich dotyczących, aczkolwiek nie zostało to mocno wyartykułowane w podstawie programowej wychowania przedszkolnego. Jak napisał Marek Michalak (w latach 2008–2018 Rzecznik Praw Dziecka) „Słuchanie

²⁴ S. Sławiński, *Raport o reformie szkolnej 1991–1993*, Warszawa 1994, s. 14.

²⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Biblioteczka Reformy, O przedszkolach*, Warszawa 2000, s. 10.

²⁶ K. Lubomirska, op. cit., s. 170.

dziecięcych wyborów i angażowanie dzieci w sprawy ich dotyczące oznacza podmiotowe traktowanie najmłodszych, o co dopominał się już Janusz Korczak, formułując prawo do szacunku i namawiając dorosłych do uważnego słuchania dzieci²⁷.

Należy podkreślić za Zofią Remiszewską, że nie wystarczą prawa deklarowane, lecz także respektowane. Jak pisze Remiszewska:

obrona praw dziecka na papierze jest coraz bardziej rozbudowana, ale nie są one wystarczająco respektowane. Na przestrzeni ostatnich lat rośnie liczba różnego rodzaju regulacji dotyczących praw dziecka, jest ich coraz więcej i gdyby ich przestrzegano, to nie byłoby tak wielu dramatów wśród dzieci w Polsce i na świecie²⁸.

Natomiast Magdalena Grochowalska i Jolanta Sandera uważają, że w okresie po Okrągłym Stole i poszukiwaniu drogi demokratycznej oświaty „Edukacja przedszkolna nie zajmuje priorytetowego miejsca w decyzjach polityki oświatowej państwa, a raczej, naszym zdaniem, pozostaje na peryferiach tych decyzji”²⁹.

Czas po 1989 roku w mojej opinii zdecydowanie wpłynął na rozwój wychowania przedszkolnego i przyniósł pozytywne skutki, choć ciągle jest wiele do nadrobienia. Warto wspomnieć chociażby inicjatywę Ministra Edukacji Narodowej i ogłoszenie roku szkolnego 2008/2009 Rokiem Przedszkolaka oraz ustanowienie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej dnia 20 września Ogólnopolskim Dniem Przedszkolaka³⁰.

Za Małgorzatą Kwaśniewską „zauważyć można szereg nowych tendencji w edukacji przedszkolnej”, które są korzystne przede wszystkim dla dzieci i z większą uwagą na diagnozowanie ich rozwoju. Autorka jako zmianę wymienia także:

²⁷ K. Gawlicz, B. Rohrborn, *Edukacja przedszkolna: pytanie o demokrację*, Warszawa 2014, s. 5.

²⁸ Z. Remiszewska, *Prawa dziecka w aktach prawnych a realia życia w kontekstach edukacji*, [w:] M.M. Adamowicz, A. Olczak (red.), *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, Toruń 2014, s. 112.

²⁹ M. Grochowalska, J. Sajdera, *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego jako wyraz oczekiwań MEN wobec dzieci i nauczycieli. Głos w sprawie reformy oświaty w Polsce*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2017, t. 12, nr 1(43), s. 13-29, <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/eetp/article/view/817>, [dostęp: 14.10.2024].

³⁰ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 września 2013 r.

- przejście od funkcji opiekuńczej poprzez dydaktyczną i wychowawczą aż do dążenia do wspomagania rozwoju dziecka;
- reorientację celów; najważniejsze stały się postawy, następnie umiejętności, a potem wiadomości;
- korzystne zmiany w programowaniu procesu edukacyjnego, współpracy z rodzicami, rozkładzie dnia, w tym podniesienie rangi zabawy jako naturalnej aktywności dziecka³¹.

Podsumowując przedstawiam wnioski i postulaty:

1. W omawianym okresie do 1990 roku wychowanie przedszkolne podlegało zmianom i rozwojowi. Jednak największe dokonały się po 1989 roku po uchwaleniu ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty i do dzisiaj te zmiany się dokonują. Z dominującej funkcji opiekuńczej nastąpiło przejście do funkcji wspomagającej rozwój dziecka. Wychowanie przedszkolne stało się dostępne dla wszystkich dzieci, możliwy stał się czynny udział rodziców w życiu przedszkola, nastąpiła autonomia nauczycieli w zakresie tworzenia innowacji pedagogicznych i autorskich programów. W treściach programowych ujmując symbolicznie od ustroju socjalistycznego do demokratycznego nastąpiło przejście od czerwonych chorągiewek do biało-czerwonych, od wizyty Dziadka Mroza do Świętego Mikołaja, od święta 22 lipca do 11 listopada, od Stalina do Piłsudskiego, a przede wszystkim od ideologii socjalizmu do demokracji. Jednak trzeba podążać dalej w kierunku partycypacji dzieci, rodziców i nauczycieli w codziennym życiu przedszkoli. Należy umożliwić dzieciom uczestnictwo w tematach, które je dotyczą. Małgorzata Karwowska-Struczyk za Mouffem podaje:

dopuszczanie do głosu w tym dyskursie także dzieci, które rzadko są słuchane lub nie są słuchane wcale. Oznacza to zatem uczestniczenie w kreowaniu demokracji i jej urzeczywistnianiu. Jeżeli zależy nam na demokracji jako zasadzie organizującej działania społeczne, nie możemy dzieci przygotowywać do niej, ale musimy pozwolić im na jej doświadczenia w teraźniejszości, a więc na „bycie w demokracji”, uczestniczenie w życiu wspólnoty³².

³¹ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Kraków 2011, s. 104-108.

³² M. Karwowska-Struczyk, *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*, Warszawa 2012, s. 153.

2. Jeśli „wyniki badań psychologicznych i pedagogicznych przyniosły wiele dowodów potwierdzających niezwykle znaczenie pierwszych lat życia i okresów nazywanych wiekiem przedszkolnym i młodszym wiekiem szkolnym w kształtowaniu osobowości”, a „zgromadzona wiedza skłania niektórych psychologów do głoszenia poglądu, że połowa potencjału intelektualnego człowieka kształtuje się w ciągu pięciu pierwszych lat życia”³³ to należy wzmocnić rangę wychowania przedszkolnego w polskim systemie oświaty poprzez zmiany organizacyjne, zwiększenie dofinansowania umożliwiającego rozwój bazy lokalowej i dydaktycznej, innowacyjności programowych, a także podejmować działania zwiększające autorytet nauczyciela przedszkola.
3. Wprowadzane zmiany w funkcjonowaniu wychowania przedszkolnego powinny być wyznaczone potrzebami lokalnych grup społecznych, a nie politycznymi przesłankami i tym, że „każda władza od lewicowej po prawicową czy liberalną dąży do wytworzenia i utrzymania zgodnego z jej programem politycznym typu kultury, to zarazem opowiada się ona także za określonym typem człowieka – obywatela i pożądanym z jej perspektywy rozwiązań oświatowych”³⁴.

³³ T. Lewowicki, *Przemiany oświaty*, Warszawa 1997, s. 70.

³⁴ B. Śliwerski, *Dziecko jako niepożądany obiekt autokratycznych przemian w edukacji*, [w:] M. Magda-Adamowicz, A. Olczak, *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, Toruń 2014, s. 19.